

POHJOISMAIDEN VARHAISIN HISTORIA

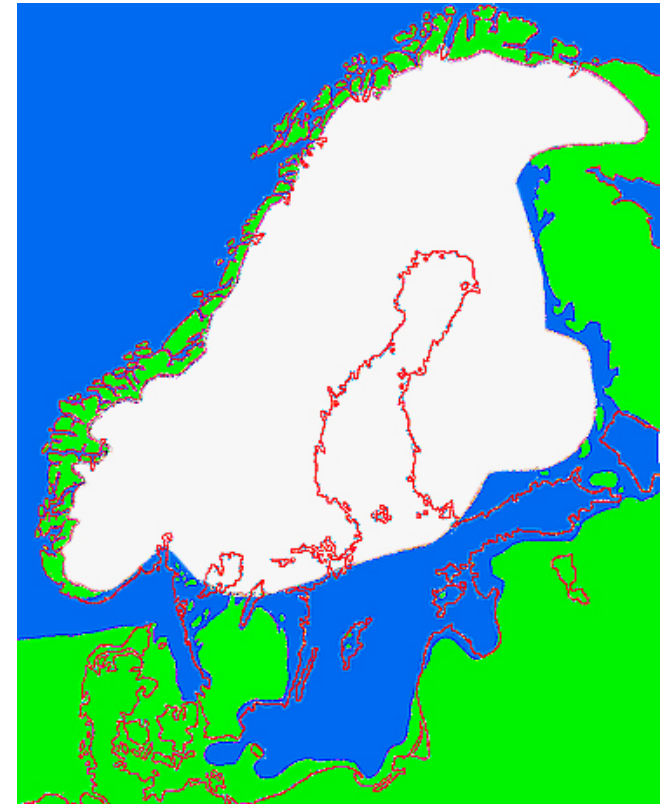
Pohjoismaiden varhaisinta historiaa leimaa pitkä jääkausi, jonka aikana suurin osa nykyisen Itämeren alueesta oli useiden kilometrien paksuisen jäämassan peitossa. Ilmaston lauhduttua noin 18 000 vuotta sitten jääpeite alkoi sulaa ja vetäytyä hiljalleen pohjoiseen muokaten Pohjolan maastoa ja muodostaen muun muassa sille tyypilliset silokalliot ja hiidenkirnut. Valtavat jäämassat olivat painaneet maankuorta alas, ja jäätikön sulettua paine helpotti ja maa alkoi hiljalleen kohota.

MAANKOHOAMINEN YHDESSÄ jäätikön sulamisen aiheuttamien vesimassojen kanssa muokkasi maaston uuteen uskoon. Itämeri sai yhteyden Atlantiin ja muuttui järvestä valtameren lahdeksi. Nykyisen Skandien vuoriston korkeimmat vuorenhuiput muodostivat nykyistä Suomen ulkosaa-ristoa muistuttaneen karun saariryhmän, joka kuitenkin pian muuttui avoimeksi, lähinnä sammalta, jäkälää ja vaivaiskoi-voja kasvaneeksi puuttomaksi tasangoksi, tundraksi. Suuret saaliseläimet kuten hirvet ja porot tulivat väistyvän jäänreunan perässä pohjoiseen, ja merellä eli suuria hyljejyhdyksun- tia. Niiden perässä tulivat myös ensimmäiset ihmiset.

ENSIMMÄISET IHMISET saapuivat Pohjolaan suurriistan perässä yli 10 000 vuotta sitten. He saapuivat idästä ja etelästä ja elivät 10–20 ihmisen ryhmissä. Arkeologit kut- suvat tätä aikaa mesoliittiseksi kaudeksi eli keskimmäiseksi kivikaudeksi. Ihmiset elivät tuhansia vuosia metsästäen, kalastaen ja keräillen luonnosta kasveja, äyriäisiä ja muuta ravinnoksi kelpaavaa.

KUN IHMISET 4 000–6 000 vuotta sitten vaihtoivat metsäs- tyksen ja keräilyn maanviljelykseen ja karjanhoitoon, alkoi ajanjakso, jolle arkeologit ovat antaneet nimen neoliittinen kausi eli nuorempi kivikausi. Siirtymä muutti ihmisten elä- män niin täysin, että puhutaan jopa ”neoliittisesta valla- kumouksesta”. Aiemmin oletettiin, että maanviljelyksen toi Pohjolaan jokin alueelle tullut uusi kansa, mutta nykyisin pi- detään todennäköisempänä keksinnön levittäytyneen Skan- dinaviaan ilman kokonaisen kansan vaeltamista. Maanviljelys lähti leviämään nykyisen Skoonen alueelta Etelä-Ruotsista kohti pohjoista. Ihmisten koko elämäntapa ei tietystikään muuttunut kertaheitolla, vaan ihmiset jatkoivat tuhansia vuosia metsästämistä, keräilyä ja kalastamista maanvilje- lyksen rinnalla. Sen lisäksi alettiin pikkuhiljaa hoitaa myös lampaista, vuohia, sikoja ja nautoja.

ESIHISTORIAALLINEN AIKA eli se osa historiasta, josta ei ole jäänyt kirjallisia lähteitä, jaetaan Pohjoismaissa perin- teisesti kolmeen osaan – kivikauteen, pronssikauteen ja rautakauteen – sen mukaan, minkä metallien käytön ihmiset hallitsivat. Skandinavian suuret muinaiset hautarakennelmat ja kalliomaalaukset ovat pronssikauden peruja. Vuosien 1800–1100 eKr. tienoilla Tanskassa, Skoonessa ja Etelä-Ruot- sissa pystytettiin suuria hautakumpuja, kun taas muualla eteläisessä Skandinaviassa rakennettiin kukkuloille kauas ympäristöönsä näkyneitä hautaröykkiöitä. Skandinaavisen kulttuurin vaikutus näkyy myös Lounais-Suomessa, jonka rannikolla voi nähdä samanlaisia röykkiöhautoja kallioiden laella.

KUVA 1. Jääpeitteen laajuus noin 8 000 eKr.

KUVA 2.
Varhais-
kivikautinen
atrain Etelä-
Ruotsista

KUVA 4. Sammallahdenmäen pronssikautinen rökkiöhauta Raumalla

KUVA 5. Rautakautisen talon rekonstruktio Genen muinaiskylässä Ruotsissa

Arkeologit ovat perinteisesti jakaneet esihistorialliset ihmiset eri kulttuureihin mm. saviastioiden muodon perusteella. Nykyisin jakoa pidetään keinotekoisena, ja monet tutkijat korostavatkin enemmän, että eri kulttuurit olivat keskenään jatkuvasti tekemisissä kehittäen kuitenkin omat alueelliset erityispiirteensä. Saviastioiden muodon perusteella on erotettu esimerkiksi ”kuoppakeraamisia” ja ”kampakeraamisia” kulttuureita, jotka itse asiassa olivat saman kivikautisen kulttuurin ilmenemismuotoja eri alueilla. Yhteensä Pohjoismaissa, Itä-Euroopassa ja Baltiassa erotetaan jopa yli 30 eri kuoppa- ja kampakeraamista kulttuuria. Joskus on jopa väitetty, että kukin keramiikkakulttuuri muodostaisi oman kansansa, mutta nykytutkijoiden mielestä pelkkien saviastialöytöjen perusteella ei voi sanoa, mikä rautakautinen kulttuuri kuului mihinkin kansaan.

RAUTAKAUSI OLI vuoden 500 eKr. tienoilla alkanut, yli 1 500 vuotta kestänyt ajanjakso, joka monella tapaa mullisti Pohjolan asukkaiden elämän. Käyttöön valjastettu uusi metalli muutti yleistyessään yhä laajemmalle alueelle asettautuneiden ihmisten elämäntavan. Asuminen, kulttuuri ja uskonto muuttuivat, samoin kuin monet muut ihmisten välisen kanssakäymisen ulkoiset puitteet. Noihin aikoihin muodostui ensi kertaa järjestäytyneempiä yhteiskuntia, joiden pohjalta myöhempi historia alkoi muokkautua.

POHJOLAN ERI MAAKUNTIIN syntyi erilaisia kulttuureja, jotka erosivat toisistaan niin työkalujen muodolta ja käytöltä kuin hautausmenetelmiltäänkin. Joillakin alueilla – kuten Götanmaalla, Etelä-Norjassa, Tanskassa, Öölannissa ja Gotlannissa sekä Mälaren-järven alueella Ruotsin itärannikolla – nämä germaaniset alkuyhteiskunnat olivat myöhemmin ratkaisevassa asemassa Pohjolan eri valtakuntien muodostumisessa. Pohjanlahden itäpuolella asui suomalaisheimoja kuten varsinaissuomalaiset, hämäläiset ja karjalaiset. Suomenlahden eteläpuolella asuivat suomalais-ugrilaiset virolaiset ja liiviläiset sekä baltialaisia kansoja. Rautakausi päättyi tarunomaiseen viikinkiaikaan ja kristinuskon saapumiseen.

erityispiirteensä. Saviastioiden muodon perusteella on erotettu esimerkiksi ”kuoppakeraamisia” ja ”kampakeraamisia” kulttuureita, jotka itse asiassa olivat saman kivikautisen kulttuurin ilmenemismuotoja eri alueilla. Yhteensä Pohjoismaissa, Itä-Euroopassa ja Baltiassa erotetaan jopa yli 30 eri kuoppa- ja kampakeraamista kulttuuria. Joskus on jopa väitetty, että kukin keramiikkakulttuuri muodostaisi oman kansansa, mutta nykytutkijoiden mielestä pelkkien saviastialöytöjen perusteella ei voi sanoa, mikä rautakautinen kulttuuri kuului mihinkin kansaan.

KUVA 3. Saviastia nuoremmalta kivikaudelta. Astia on löydetty Itä-Götanmaalta Ruotsista.

KESKUSTELE

MITEN ihmiset elivät Pohjolassa kivikaudella?

MILLAISIA jälkiä on yhä jäljellä pronssikaudesta?